

УДК 784.4.03:39(4)''195/199''

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАРУБІЖНОЇ ЕТНОМУЗИКОЛОГІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Володимир ПАСІЧНИК

*Кафедра музикознавства,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Валова, 18, м. Львів, Україна, 79000
тел.: (+38032) 239 47 20, e-mail: pasichnyk_v@i.ua*

Розглянуто основні напрями зарубіжної етномузикології другої половини ХХ століття, що пов'язані зі записами народної музики та її публікуванням у наукових і науково-популярних виданнях. Приділено увагу зародженню нових теоретичних і методологічних засад в етномузикології, формуванню національних пісенних каталогів.

Ключові слова: народна пісня, європейська фольклористика, національні фольклористичні школи, каталоги народної музики, музичне слов'язознавство.

Етномузикологія належить до молодих наук, підґрунтям виникнення якої був швидкий розвиток етнографії у країнах Європи та США. Винахід Томасом Едісоном фонографа уможливив фіксування живого звучання народної музики, завдяки чому було зібрано велику кількість її зразків, як європейських народів, так і народів Азії. У процесі емпіричного вивчення матеріалу, безпосередніх спостережень у польових і лабораторних умовах вдалося сформулювати певні теоретичні засади, методику аналізу і синтезу. У 1910–1920 роках формується методика порівняльного музикознавства (*Vergleichen der Musikwissenschaft*). Німецький музикознавець Курт Закс вбачав у порівняльному музикознавстві шлях до вивчення примітивної і східної музики. Уперше про необхідність нових методів у порівняльному музикознавстві зазначив німецький вчений Роберт Лахман, який вбачав роль порівняльного музикознавства у формуванні нових поглядів на музику як явище культури.

Після Першої світової війни почали функціонувати перші національні каталоги (у Відні, Берліні, Фрайбурзі та ін.). За напрацювання теоретичних основ класифікації, систематизації і каталогізації народної музики взялися визначні вчені-теоретики того часу: Бела Барток, Курт Закс, Філарет Колесса, Ілмарі Кроон, Станіслав Людкевич, Костянтин Брейлою та інші. У 20-х роках ХХ століття виникли дві нові дисципліни: “музична етнологія”, що спеціалізувалася на народній музиці несвропейських країн, і “музична етнографія”, що досліджувала лише селянську музику народів Європи. Кожна дисципліна створила не тільки свої методи дослідження, а й свою теорію, в результаті чого починають формуватися окремі галузі. Вже до кінця 30-х років у європейському середовищі почали функціонувати не тільки різні школи і напрями, а й низка дисциплін, предметом яких були різні аспекти вивчення народної музики. Наслідком цих різних тенденцій стало створення єдиної науки – етномузикології.

Після Другої світової війни зріс інтерес до етномузикології у країнах Східної Європи, в яких активізувалася робота з фіксації народної музики, а з 50-х років ХХ століття на нових наукових засадах почали створюватися національні пісенні каталоги та Центри дослідження музично-фольклорних матеріалів у Празі, Братиславі, Будапешті, Бухаресті, а також у містах Югославії, Східної Німеччини, Польщі. З'явилися вчені-теоретики, які, головню, розробляли теорію і методи каталогізації, – Оскар і Аліса Ельшеки в Словаччині, Карел Веттер, Йозиф Станіслав у Чехії, Ян Стеншевський і Людвіг Білявський у Польщі, Еріх і Доріс Штокмани у Німеччині.

У 1947 році у Лондоні під егідою Міжнародної музичної ради почала діяти Міжнародна рада народної музики. В 60-ті роки ХХ століття сформувалися провідні організації, зокрема міжнародний Інститут документування і порівняльного вивчення музики в Західному Берліні. Відомі етномузикологи Джаап Кунст [36], Алан Мерріам [37], Бруно Неттл [39] у 1960–1970 роках, визначаючи предмет етномузикології, доходять спільної думки: етномузикологія – це одночасно наука про музику, її місце та функцію в загальному культурному контексті. У ті роки зародився новий науковий напрям – “культурна антропологія”, ідеологом і яскравим представником якого став відомий американський етномузиколог А. Мерріам. Ідеї, які він сформулював, згодом поширилися та набули актуальності у всій Європі.

Після Другої світової війни у багатьох європейських країнах, особливо східноєвропейських таких, як Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, виник жвавий інтерес до народної музики. Як зазначила польська дослідниця Ядвіга Бобровська, у Польщі після війни можна було вирізнити три етапи розвитку фольклористики та музичної етнографії, що нерозривно поєднувалися з трьома напрямками досліджень. Перший етап – запис та документування фольклористичних матеріалів, другий – видання зібраних матеріалів, третій – фольклористичні та етномузикологічні дослідження зібраного матеріалу з продовженням запису народної музики на цих самих теренах та видання фольклору за регіональним принципом [28, s. 155]. У 1950-х роках було видано багато збірників регіонального характеру з незначною кількістю пісень, що сягала 30–40 одиниць: “Piosenki z Pomorza” (Ludwik Bielawski), “Piosenki mazurskie” (Władysław Gębik), “Piosenki z Kieleckiego” (Jan Grotnik), “Piosenki z Pienin”, “Piosenki z Podhala” (Włodzimierz Kotoński), “Piosenki z Podlasia” (Jarosław Lisakowski), “Piosenki z Rzeszowskiego” (Aleksander Pawlak), “Piosenki z Krakowskiego” і “Piosenki z Żywieckiego” (Włodzimierz Poźniak), “Piosenki z Wielkopolski” і “Piosenki z Ziemi Lubuskiej” (Jadwiga Sobieska), “Piosenki z Mazowsza” (Zofia Stęszewska), “Piosenki z Kurpiów” (Jan Stęszewski).

Поряд із такими науково-популярними пісенниками видавали фундаментальні монографії та антології, як, наприклад, збірка Адольфа Хібінського “Od Tatr do Bałtyku”, до якої ввійшло 218 пісень, характерних для регіонів Польщі, антологія “Pieśni Podhala” Яна Садовніка, “Pieśni biłgorajskie” Анни Чекановської, багатотомне видання “Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały”, яке підготував до друку Л. Білявський.

Поза тим, важливого значення у польській етномузикології набувають теоретичні праці Анни Чекановської [29; 30], Людвіга Білявського [27], Яна Стеншевського [40–43]. Ці вчені порушили широкий спектр наукових проблем – питання методології досліджень народної музики, аналізу, систематизації та класифікації народної музики.

Подібне відбувалося в інших країнах Європи, зокрема в Угорщині, де музична фольклористика завдяки Белі Бартоку і Золтану Кодаю посіла одне з провідних місць у європейській науці. Наукові праці цих учених мали суттєвий вплив на теорію та методологію дослідження народної музики в інших країнах. Не став винятком і Радянський Союз, де праці цих дослідників вийшли друком у російському перекладі. Невелика за обсягом брошура Б. Бартока “Зачем и как собирать народную музыку” [2] стала настільною книгою для багатьох записувачів народної музики. Великого значення для порівняльних студій набула його праця “Народная музыка Венгрии и соседних народов” [3] та монографія З. Кодая “Венгерская народная музыка” [8].

Завдяки Б. Бартоку та З. Кодая в Угорщині розпочалося масштабне видання Зводу угорських народних пісень. Їхні матеріали були доповнені двотомним виданням Пала Ярдані [44]. Заслуговують на увагу теоретичні напрацювання Бели Нагі, зокрема його стаття “Typenprobleme in der ungarischen Volksmusik” [38], в якій автор наголосив на досягненнях угорської фольклористичної науки в дослідженнях не тільки музичних діалектів, а й глибокого вивчення походження угорської народної музики та її проникнення в культуру інших народів.

Значних успіхів у розвитку науки про народну музичну творчість досягнули етномузикологи Словаччини та Чехії. У 1950–1960 роках в Словаччині була реалізована програма, суть якої полягала у всеохопності загальнонаціональних музично-фольклорних досліджень. Мета такого проекту – отримання цілісного уявлення про пісенну культуру окремих регіонів, про їхні стильові особливості (музичний діалект). Важливим етапом для словацької фольклористики були дослідження, спрямовані на конкретну тематику, на певні типи пісень, що пов’язані тематично і функціонально.

Теоретичні праці словацьких учених торкалися різних аспектів фольклористики – від практичних рекомендацій збирачам народної музики до нових методів аналізу та каталогізації народної музики. Серед авторів варто назвати ім’я вченого Йозефа Кресанека і його праці “Slovenská ľudová píseň so stanoviska hudobného” [34], “Sociálna funkcia hudby” [35]. Й. Кресанек порушив питання методології дослідження народної музики, глибоко вивчав взаємовпливи словацької народної музики і музики сусідніх слов’янських народів. Продовжили справу Й. Кресанека його учні подружжя Аліца й Оскар Ельшеки. Варто наголосити на статті А. Ельшекової “Základná etnomuzikologická analýza” (“Основи етномузикознавчого аналізу”) [32], у якій авторка підкреслила необхідність виходу через аналіз народної музики на широкі проблеми естетичного, соціологічного, культурно-історичного, етномузикознавчого дослідження.

Грунтовно висвітлив наукові проблеми етномузикології О. Ельшек у статті “Stav a perspektívy etnomuzikologickeho bádania na Slovensku” [31]. Він торкнувся історичних аспектів етномузикології, виділивши п’ять етапів, через які пройшла наука: 1) опис всього раніше зібраного матеріалу, 2) розробка нової системи для польових і документальних робіт, інтенсивний збір народної музики, 3) публікації народної пісні з архівних фондів у наукових і науково-популярних виданнях, 4) напрацювання нових теоретичних і методологічних засад в етномузикології на основі досліджень словацької та європейської народної музики, 5) увага до народних музичних інструментів та народних танців [31, s. 15]. Варто наголосити, що словацькі вчені Аліца та Оскар Ельшеки досягли значних успіхів у використанні комп’ютерної автоматизованої системи для каталогізації народної музики.

Після Другої світової війни широкого розмаху набула фольклористика у Болгарії. Сприяли цьому певні організації, зокрема Інститут музики при Болгарській АН, а також відділення народної музики при Етнографічному музеї. Болгарські фольклористи ставили собі за мету нагромадження народнопісенного матеріалу, та видання регіональних збірників. На особливу увагу заслуговують “Народни песни от Западните Покраинини” (записав Васіл Стоін, підготувала до друку Райна Коцарова [15], “Народни песни от Родопския край” (упорядкували Ніколай Кауфман і Тодор Тодоров [16], збірник “Народни песни от Североизточна България” Івана Качулева [17].

Одночасно зі записами та виданням народної музики вчені розвивали наукову проблематику. Як зазначив Т. Тодоров, “Болгарське музикознавство досягло значних результатів у дослідженні формальних ознак болгарської народної музики. Були з’ясовані властиві їй багаті метро-ритмічні форми, ладові особливості, деякі специфічні риси мелодії” [24, с. 94]. Учений наголосив важливість класифікації народної музики, її вивчення за жанровими ознаками, функцією, різними музичними і немусичними елементами форми. Т. Тодоров звернув увагу на необхідність перевірки традиційної наукової термінології з огляду на її суть у нових умовах.

Ще один болгарський дослідник Ніколай Кауфман акцентував, що болгарське етномузикознавство у другій половині ХХ століття зосередилося на регіональних дослідженнях народної музики (музичних діалектах), на порівняльних дослідженнях, проводячи паралелі між болгарськими народними піснями і піснями балканських народів (греків, сербів), румунів, турків, а також піснями болгар і українців, підкреслюючи їхню велику подібність. Дослідник порушив питання, пов’язані з архівуванням народної музики [33].

У колишній Югославії фольклорну роботу провадили за трьома напрямками: запис народної музики, порівняльні дослідження, пошуки у сфері класифікації та систематизації матеріалу. Серед дослідників насамперед варто відзначити Вінко Жганеца та Міорада Василевича.

Подібні процеси відбувалися і в європейській частині тодішнього Радянського Союзу: Росії, Білорусії, Литві, Латвії, Естонії, Молдові. На першому плані було видання збірників народних пісень, з акцентуванням на регіонах. Як, наприклад, у Росії: “Народные песни Курской области” [21], “Курские танки и карагоды” А. Рудневої [20], “Русские народные песни Поволжья”, упорядник Б. Добровольский [23], “Русские народные песни Красноярского края” редактор С. Аксюк [22], “Народные песни Орловской области”, упорядник Н. Владикіна-Бачинська [18]; Білорусії: “Беларускія народныя песні” із записів М. Чуркіна [4], “Беларускія народныя песні Гродзеншчыны” Е. Ледаховіча [5], “Анталогія беларускай народнай песні”, упорядкування Г. Цітовіча [1], “Песенная культура белорусского Полесья” З. Можейко [12]; Литві: “Литовское народное песенное творчество” Я. Чюрлионите [26].

Неодноразово порушувалося питання щодо запису та збереження народної музики. На той час вже була перекладена російською мовою і видана праця Б. Бартока “Зачем и как собирать народную музыку” [2]. У виданні “Методическая записка по архивному хранению и систематизации фольклорных материалов” [10] литовські фольклористи В. Бараускене, Я. Вітолін й А. Іонінас запропонували свій проект для вирішення назрілої проблеми. Актуалізувалося питання створення кабінетів народної музики, зразком для яких міг бути Кабінет народної музики Московської консерваторії, який 1937 року заснував К. Квітка [7].

Як і в європейських країнах, у тодішньому Радянському Союзі з'явилося декілька праць порівняльного дослідження, зокрема “Интонационные связи в песенном творчестве славянских народов” Ф. Рубцова [19], “Финно-угорский музыкальный фольклор и взаимосвязи с соседними культурами” [25], “Музыкальный фольклор фино-угорских народов и их этномузыкальные связи с другими народами” [13] “Молдавско-украинские связи в музыкальном фольклоре” Я. Мироненка [11]. Важливого значення надали вчені теоретичним питанням у дослідженні народної музики. Розглядали питання ладових особливостей [6], характеристики мелодій [14], особливостей форми, структури, порушували питання і формального гатунку, зокрема використання числових методів у фольклористиці [9].

Отже, узагальнюючи основні напрями етномузикології в європейських країнах другої половини ХХ століття, можна наголосити на тому, що вони пройшли декілька етапів: 1) інтенсивні записи народної музики з максимальним охопленням регіонів, 2) публікування народної пісні (використання архівних фондів, нові записи) у наукових і науково-популярних виданнях, 3) підтримання випробуваних та створення нових теоретичних і методологічних засад в етномузикології, 4) формування національних пісенних каталогів, 5) порівняльні дослідження в межах однієї національної культури та вихід на міждержавні, міжнаціональні зв'язки.

Список використаної літератури

1. Анталогія беларускай народнай песні / укладанне і каментарыі Г. І. Цітовіча. – Мінск : Беларусь, 1968. – 559 с.
2. *Барток Б.* Зачем и как собирать народную музыку / Бела Барток ; пер., вступит. ст. и примеч. С. И. Вайса. – М. : Музгиз, 1959. – 48 с.
3. *Барток Б.* Народная музыка Венгрии и соседних народов / Бела Барток ; пер. Г. П. Коссей; вступит. ст. И. В. Нестьева. – М. : Музыка, 1966. – 79 с.
4. Беларускія народныя песні / запіс М. Чуркіна ; пад агульнай рэд. Р. Р. Шырмы і М. Я. Грынבלата. – Мінск : Дзярж. выд. БССР, 1959. – 136 с.
5. Беларускія народныя песні Гродзеншчыны / запіс Э. Ледаховіча. – Мінск : Дзярж. выд. БССР, 1962. – 115 с.
6. *Елатов В.* Ладовые основы белорусской народной музыки / В. Елатов. – Минск : Наука и техника, 1964. – 216 с.
7. Кабинет народної музики / подготов. И. К. Свиридовой по материалам Кабинета. – М. : Музыка, 1966. – 104 с.
8. *Кодай З.* Венгерская народная музыка / Золтан Кодай ; пер. Э. Т. Владимировой. – Будапешт : Корвина, 1961. – 186 с.
9. Количественные методы в музыкальной фольклористике и музыкознании : сб. ст. / редкол.: Э. Е. Алексеев, Е. Д. Андреева, М. Г. Борода, А. С. Танган. – М. : Сов. композитор, 1988. – 284 с.
10. Методическая записка по архивному хранению и систематизации фольклорных материалов / редкол.: В. И. Бараускене, Я. Я. Витолин, А. Ионинас [и др.] ; отв. ред. Я. Пропп. – Вильнюс : АН Лит. ССР, 1964. – 105 с.
11. *Мироненко Я.* Молдавско-украинские связи в музыкальном фольклоре: История и современность / Я. П. Мироненко ; отв. ред. Е. Б. Визитей. – Кишинев : Штиница, 1986. – 144 с.

12. *Можейко З.* Песенная культура белорусского Полесья: село Тонеж / З. Можейко ; ред. Е. В. Гиппиус. – Минск : Наука и техника, 1971. – 264 с.
13. Музыкальный фольклор фино-угорских народов и их этномузыкальные связи с другими народами : тезисы докладов / редкол.: Ю. Рейер, И. Рюйтель (ред.), И. Тоблер. – Таллин : СК Эстон. ССР, 1976. – 58 с.
14. *Мухаринская Л.* Мелодический язык современной белорусской народной песни / Л. С. Мухаринская. – Минск : Высшая школа, 1966. – 56 с.
15. Народни песни от Западните Покраинини / нотирал и записал Васил Стоин ; ред. Райна Коцарова. – София : Българската АН, 1959. – 360 с.
16. Народни песни от Родопския край / сост.: Николай Кауфман и Тодор Тодоров. – София : Българска Академия на Науката, 1970. – 970 с.
17. Народни песни от Североизточна България / съставител и ред. Иван Качулев. – София, 1973. – Т. II. – 837 с.
18. Народные песни Орловской области / сост. Н. Владыкина-Бачинская. – М. : Музыка, 1964. – 160 с.
19. *Рубцов Ф.* Интонационные связи в песенном творчестве славянских народов: Опыт исследования / Ф. Рубцов ; под общ. ред. С. Аксюка. – Л. : Сов. композитор, 1962. – 116 с.
20. *Руднева А.* Курские танки а карагоды : таночные и карагодные песни и инструментальные танцевальные пьесы / А. В. Руднева. – М. : Сов. композитор, 1975. – 309 с.
21. *Руднева А.* Народные песни Курской области / А. Руднева ; под общ. ред. С. Аксюка. – М. : Сов. композитор, 1957. – 127 с.
22. Русские народные песни Красноярского края / под общ. ред. С. В. Аксюка. – М. : Сов. композитор, 1959. – Вып. 1. – 226 с.
23. Русские народные песни Поволжья: песни, записанные в Куйбышевской области / сост.: Б. М. Добровольский, Н. П. Колпакова [и др.] ; муз. ред. Ф. В. Соколов. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1959. – Вып. 1. – 195 с.
24. *Тодоров Т.* Съвременни проблеми в изучаването на българското музикално народно творчество / Тодор Тодоров. – София : БАН, 1974. – 216 с.
25. Финно-угорский музыкальный фольклор и взаимосвязи с соседними культурами / сост. И. Рюйтел. – Таллин : Ээсти Раамат, 1980. – 335 с.
26. *Чюрлионите Я.* Литовское народное песенное творчество / Я. Чюрлионите. – М. ; Л. : Музыка, 1966. – 328 с.
27. *Bielawski L.* Rytmika polskich pieśni ludowych / L. Bielawski. – Kraków : PWM, 1970. – 201 s.
28. *Bobrowska J.* Polska folklorystyka muzyczna / Jadwiga R. Bobrowska. – Katowice : Akademia Muzyczna im. Karola Szymanowskiego, 2000. – 347 s.
29. *Czekanowska A.* Etnografia muzyczna. Metodologia i metodyka / Anna Czekanowska. – Warszawa : PWN, 1971. – 212 s.
30. *Czekanowska A.* Główne kierunki i orientacje etnomuzykologii współczesnej: Refleksje metodologiczne / Anna Czekanowska. – Warszawa : Wyd. Un-tu Warszawskiego, 1983. – 190 s.
31. *Elschek O.* Stav a perspektívy etnomuzikologickeho bádania na Slovensku / Oskar Elschek // Seminárium ethnomusicologicum 1.1. – Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 1972. – S. 11–31.

32. *Elscheková A.* Základná etnomuzikologická analýza / Alica Elscheková // Hudobnovedné štúdie. –1963. – Roč. VI. – Č. 9. – S. 117–178.
33. *Kaufman N.* L'ethnomusicologie bulgare / Nikolai Kaufman. – Ethnologie française. – 2001/2. – T. XXXVII. – S. 219–227.
34. *Kresanék J.* Slovenská ľudová píseň so stanoviska hudobného / J. Kresanék. – Bratislava : SAV, 1951. – 300 s.
35. *Kresanék J.* Sociálna funkcia hudby / J. Kresanék. – Bratislava : SAV, 1961. – 162 s.
36. *Kunst J.* Ethnomusicology. A study of its nature, its problems, methods and representative personalities to which is added a bibliography. 3rd edition / Jaap Kunst. – The Hague : Martinus Nijhoff, 1959. – 303 s.
37. *Merriam A.* The anthropology of music / Allan Merriam. – Evanston, 1964. – 358 s.
38. *Nagy B. C.* Typenprobleme in der ungarischen Volksmusik / B. C. Nagy // Studia musicologica : Academiae Scientiarum Hungaricae. – Budapest: AK, 1962. – Tom. II. – Fasc. 1–4. – S. 225–266.
39. *Nettl B.* Theory and Method in Ethnomusicology / Bruno Nettl. – Collier-Macmillan Limited, London, 1964. – 306 s.
40. *Stęszewski J.* Ebauche de l'histoire des classifications ethnomusicologiques en Pologne / J. Stęszewski // Studia musicologica. – Budapest. – 1965. – Tom. VII. – Fasc. 1–4. – S. 345–348.
41. *Stęszewski J.* Prolegomena do klasyfikacji etnomuzykologicznych / Jan Stęszewski // Muzyka. – 1966. – № 3/4 (42/43). – S. 3–17.
42. *Stęszewski J.* Sachen, Bewußtsein und Benennungen in ethnomusikologischen Untersuchungen: Am Beispiel der polnischen Folklore / Jan Stęszewski // Jahrbuch für Volksliedforschung. – 1972. – S. 131–169.
43. *Stęszewski J.* Uwagi o etnomusycznej regionalizacji polski / Jan Stęszewski // Dyskurs o tradycji. – Wrocław : Ossolineum, 1974. – S. 323–348.
44. Ungarische Volksliedtypen / herausch. Pal Jardanyj. – Budapest, 1964. – T. I. – 224 c. ; T. II. – 197 c.

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2014

Прийнята до друку 23.04.2014

MAIN AREAS OF FOREIGN ETHNOMUSICOLOGY OF THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY

Volodymyr PASICHNYK

*Department of Musicology,
Ivan Franko Lviv National University,
str. Valova, 18, Lviv, Ukraine, 79008
tel.: (+380322) 239 41 97, e-mail: pasichnyk_v@i.ua*

The article deals with the main trends of foreign ethnomusicology of the second half of the XX century, connected with recordings of folk music and its publishing in the scientific and popular publications. Special attention is paid to the emergence of new theoretical and methodological principles of ethnomusicology, the formation of the national song catalogs.

Key words: folk song, European folklore, national folklore schools, catalogues of folk music, music of Slavic studies.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОЙ ЭТНОМУЗЫКОЛОГИИ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XX ВЕКА

Владимир ПАСИЧНЫК

*Кафедра музыковедения,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Валовая, 18, Львов, Украина, 79008
тел.: (+380322) 239 41 97, e-mail: pasichnyk_v@i.ua*

Рассмотрены основные направления зарубежной этномузикологии второй половины XX века, связанные с записями народной музыки и ее публикацией в научных и научно-популярных изданиях. Уделено внимание зарождению новых теоретических и методологических основ в этномузикологии, формированию национальных песенных каталогов.

Ключевые слова: народная песня, европейская фольклористика, национальные фольклорные школы, каталоги народной музыки, музыкальное славяноведение.